

„MAŽŪJŲ TAUTŲ“ NACIONALIZMŲ EKSPERTAS – VDU GARBĖS DAKTARAS

2007 metų birželio 27 dieną įvyko iškilmingas VDU Senato posėdis, kurio metu buvo inauguruoti – garbės profesorius Vytautas Juozas Černius ir du garbės daktarai Ormas Øverlandas ir Miroslavas Hrochas.

VDU garbės daktaras Miroslavas Hrochas gimė 1932 metais Čekijoje, bakalauro studijų laikotarpiu studijavo istoriją ir literatūrą, po magistro studijų apsisprendė stoti doktorantūron, kurią baigė 1962 metais. Dabar M. Hrochas yra Prahos Karolio universiteto profesorius emeritas, dar tebeskaitantis paskaitas Humanitarinių mokslų fakultete. Dirbdamas Prahos Karolio universitete jis skaitė paskaitas visuotinės istorijos temomis, taip pat nemažai laiko praleido stažuotėse: Vokietijoje, Lenkijoje, Sovietų Sąjungoje, Belgijoje, Danijoje ir kitur.

Vienos savo stažuotčių Marburge (1965–1966 m.) metu profesorius susipažino su vokiškos kilmės bibliotekos darbuotoja, kurios šeima iki Antrojo pasaulinio karo pradžios gyveno Lietuvoje. Jau tada M. Hrochas buvo susidomėjęs savo *opus vitae* – „mažųjų tautų“ nacionaliniais sąjūdžiais, tad profesorius pasitaikė puiki proga rinktis jam prieinamus šaltinius lietuvių kalba ir prašyti savo kolegės vertimo į vokiečių kalbą. Akivaizdu, kad tai profesorius padėjo susipažinti su Lietuvos istorija ir pačių lietuvių mintimis apie ją, aukštąja kultūra ir jos raiška. Iki šiol M. Hrochas yra vienas iš nedaugelio istorikų nacionalinį lietuvių atgimimą interpretuojantis vidurio rytų Europos kontekste, o ne tik, pavyzdžiui, lygindamas Lenkijos ir Lietuvos ar Lietuvos ir Čekijos tautinius atgimimus.

Plačiau savo komparatyvistinius tyrinėjimus profesorius pateikė 1968 metais pasirodžiusioje knygoje „Die Vorkämpfer der nationalen Bewegungen bei den kleinen Völkern Europas“, kurios lenkiškas vertimas po keleto metų pasiekė Lietuvą ir pirmiausia buvo pastebėtas bei recenzuotas prof. Antano Tylos.

Nors pats M. Hrochas kukliai su tuo nesutinka, bet akivaizdu, kad ši knyga buvo tam tikras postūmis ir lietuviškuose nacionalizmo tyrinėjimuose. Tiesa, sovietmečiu M. Hrocho interpretacija ideologiškai nebuvo visiškai pripažįstama ir leidžiama vartoti, bet vis dėlto tai buvo postūmis tiek įgudusiems istorikams, tiek jaunajai tyrinėtojų kartai. Akivaizdu, kad prof. M. Hrochas Lietuvoje nėra naujai atrastas, o jam Lietuva – nėra visai nepažįstama, žinant dar ir tą faktą, kad prieš dešimtmetį M. Hrochas VDU kaip vizituojantis profesorius skaitė paskaitas Istorijos fakultete.

Gražia ir iškilminga inauguracijos ceremonija profesorius buvo kiek nustebejęs, vėlgį manydamas, kad jo indėlis yra per daug kuklus, o įvertinimas ne visai pelnytas, tačiau dar dviejų alma mater garbės daktaro titulai (Upsalos universiteto 1997 m. ir Halės – Witenbergo universiteto 2003 m.) liudija ką kita.

Įdomu tai, kad keičiantis santvarkoms ir epochoms prof. M. Hrocho sukurta kon-

cepcija vis dar turi būti ginama. Ginti ją moksliniuose debatuose, žinoma, verta, įdomu ir prasminga. Bet jau pačioje savo koncepcijos pristatymo pradžioje profesorius laužė nustatytas ideologines marksizmo klišes „mažųjų tautų“ nacionalizmus interpretuodamas ne tik kaip išnaudotųjų kovą su išnaudotojais, bet ir tautos egzistencijai natūralias pastangas kurti savitą civilizacijos modelį, aukštąją kultūrą ir pan. Taip pat pabrėždamas, kad atgimimų keliuose kartais klasių kovos tikrai būta, bet būta ir etninių, ir nacionalinių konfliktų. Selektivaus naujai susikūrusių tautų istorijos interpretavimo ir t. t. Kita vertus, tokį modelį M. Hrochas turėjo ginti ir nuo kolegų pastabų Vakaruose – kad „mažosios tautos“ yra tik istorijos atsitiktinumas, nesusipratimas ir išimtis iš taisyklės. Jos neturi galimybių ilgalaikei egzistencijai ir anksčiau ar vėliau bus asimiliuotos ir liks tik jų prisiminimas. Galiausiai savo idėjas teko ginti ir nuo politikų: pirmiausia nuo marksistiškai indoktrinuotų funkcionierių, dabar nuo bandančių istoriją rašyti ir formuoti tik didžiųjų valstybių rankomis, „mažąsias tautas“ paliekant užnugaryje, kaip atsilikusias ir sunkiai susigaudančias pasaulio realijose.

Tiek pati ceremonija, tiek VDU garbės daktaro prof. Miroslavo Hrocho inauguraicinė kalba parodė, kad akademinė bendruomenė egzistuoja. Ir kad tokiomis akimirkomis ši bendruomenė išties tampa tarptautinė ir įgyja dar didesnę atsakomybę. Savo inauguracinėje kalboje M. Hrochas pabrėžė akademinės drąsos svarbą – sakyti tiesą net ir apie nemalonus dalykus bei drąsą ir iššūkį išlikti laisviems politinių ir ideologinių manipuliacijų akivaizdoje.

Linus Venclauskas